

кандидат філологічних наук,
викладач кафедри англійської мови
гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»
gaydenko.julia@ukr.net

КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВА ФОРМА «РОЗПОВІДЬ» ТА ЇЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ У РОМАНАХ ШАРЛОТТИ БІНГХЕМ

Постановка проблеми. Художній текст – це складне комунікативне утворення, мовленнєвий акт, який здійснюється між автором-творцем і читачем-інтерпретатором, із певними інтенціями та цілями. Комунікативне завдання художнього тексту, згідно з С.П. Степановим, перебуває «в сфері естетичних смислів, тобто в сфері ставлення творця тексту до дійсності» [7, с. 7]. Функційно-семантичними блоками, що у межах тексту, зокрема художнього, найбільш чітко виражають авторське бачення навколишньої дійсності та ставлення до неї, на думку низки мовознавців (Н.С. Валгіна [3], О.І. Зайцева [5], В.А. Кухаренко [6], М.Г. Макарова [5] та ін.), є композиційно-мовленнєві форми (далі – КМФ).

У лінгвістичних дослідженнях відзначається, що КМФ – це певного роду моделі комунікації у межах тексту, які співвідносяться із мисленнєвими та комунікативними категоріями [3, с. 47–48; 2, с. 74]. Традиційно у мовознавчих студіях КМФ поділяють на розповідь, опис та роздум, котрі, виступаючи складними синтаксичними комплексами, взаємодіють та реалізують особливості зв'язних художніх текстів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основне сюжетне навантаження у межах тексту виконує КМФ «розповідь» [6, с. 224], розгляду якої присвячено наукові праці таких мовознавців, як: М.Я. Блох [1], М.П. Брандес [2], Н.С. Валгіна [3], С.Х. Головікіна [4], О.І. Зайцева [5], М.М. Кожина [8], В.А. Кухаренко [6], М.Г. Макарова [5], С.М. Смольников [4], Н.Д. Тамарченко [9], О.П. Чудаков [10] та ін. Проте, незважаючи на наявність досліджень цієї КМФ у мовознавчій науковій парадигмі, фрагменти-репрезентанти розповіді у романах англомовної авторки-сучасниці Шарлотти Бінгхем досі не вивчалися ні вітчизняними, ні зарубіжними мовознавцями, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета дослідження – розглянути композиційно-мовленнєву форму «розповідь» як категорію стилістики тексту, типологізувати та охарактеризувати її формальні маркери, описати фрагменти-репрезентанти КМФ «розповідь» романів Шарлотти Бінгхем.

Матеріалом дослідження слугували 3962 текстові фрагменти-репрезентанти КМФ «розповідь», дібрані методом суцільної вибірки із 10 романів Шарлотти Бінгхем (“In Sunshine or in Shadow” (1991), “Stardust” (1993), “Change of Heart” (1994), “Grand Affair” (1997), “The Kissing Garden” (1999), “Distant Music” (2002), “Magic Hour” (2005), “Out of the Blue” (2006), “The White Marriage” (2007), “The Daisy Club” (2009)).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розповідь у термінології різних авторів називається по-різному: нарація (S. Sierotwiński), нарагив (G.A. Prince), повідомлення (H. Shaw, G. von Wilpert), що зумовлено передусім багатозначністю обговорюваного терміна [цит. за: 6, с. 224–225]. Так, у мовознавчій літературі розповідь визначається як: 1) повідомлення про явища, ситуації, події, їхні причинно-наслідкові зв'язки й відношення та з цієї точки зору виступає синонімом терміна «наратив»; 2) особлива форма організації прозового тексту, що протиставляє його п'єсі й драматичному твору [6, с. 224–225]; 3) весь текст епічного літературного твору за винятком прямої мови (голосу персонажів, які можуть включатися в розповідь лише у вигляді невластивого авторського мовлення) [10, с. 813]; 4) функційно-смісловий тип мовлення, призначений для зображення послідовної низки подій або переходу з одного стану в інший. Дії, події, зображувані в розповіді, послідовно змінюють одна одну, відображаючи поетапний перебіг сюжету [8, с. 288–289; 2, с. 79]. Нами приймається останнє визначення КМФ «розповідь», яке традиційно використовується в дослідженнях із лінгвістики тексту.

За змістом і внутрішньою організацією розповідь як функційно-смісловий тип мовлення протиставляється роздуму й опису, відрізняючись від останнього низкою ознак: 1) використанням видо-часових форм дієслів (в описі здебільшого вживаються форми недоконаного виду, у розповіді – доконаного); 2) використанням двоскладних речень – вживання безособових, номінативних речень, представлених в описових контекстах, для розповіді нетипове [8, с. 289]; 3) превалюванням ланцюжкового (послідовно-часового) зв'язку (на відміну від характерного для опису паралельного), що зумовлено комунікативно-прагматичною спрямованістю КМФ «розповідь», пов'язаної з відображенням часової послідовності подій, динамічної зміни фаз та ознак у часі [1; 3, с. 52].

У лінгвістичній літературі відзначається, що наявність зазначених вище характеристик у межах усіх розповідних текстів є не обов'язковою й зосереджується увага на принциповому значенні характеру розгортання тексту, що відображається в протиставленні статичної динаміці [4, с. 80; 5, с. 31]. Виконуючи свою основну функцію – повідомляючи про дії чи стани – розповідь виступає динамічною КМФ художнього твору, що слугує акціональним центром, у межах якого розподілено основні ланки сюжету, тому у мовознавчих студіях виведено таку формулу розповіді: “Es war ... und dann ...” (було ..., а потім) [2, с. 79]. Динамічний характер розповіді обґрунтовує визна-

чальний статус цієї КМФ та її превалювання здебільшого у межах художнього твору, адже розвиток та зіткнення тем відображається через зміну подій, що утворюють основу розповіді [6, с. 134–143].

Спираючись на класифікацію М.П. Брандес, нами виділено ядерний (первинний) та периферійний (вторинний) різновиди КМФ «розповідь» [2, с. 75–83]. Перший представлено КМФ «розповідь», а другий – КМФ «розповідь-констатація». Згідно з М.П. Брандес, на відміну від ядерної КМФ «розповідь», пов'язаної з природною мовою, периферійна КМФ «розповідь» репрезентує аналітично оброблену мову, яка оформлює вторинну інформацію, що пройшла рефлексивну обробку. Вторинна інформація має більш логізований характер, який змінює тип вихідного внутрішньотекстового зв'язку, тому периферійна КМФ «розповідь» синтезує ланцюжковий і паралельний зв'язки [2, с. 77–80].

Відсоткове співвідношення ядерної та периферійної КМФ «розповідь» у романах Шарлотти Бінгхем зображено на рис. 1.

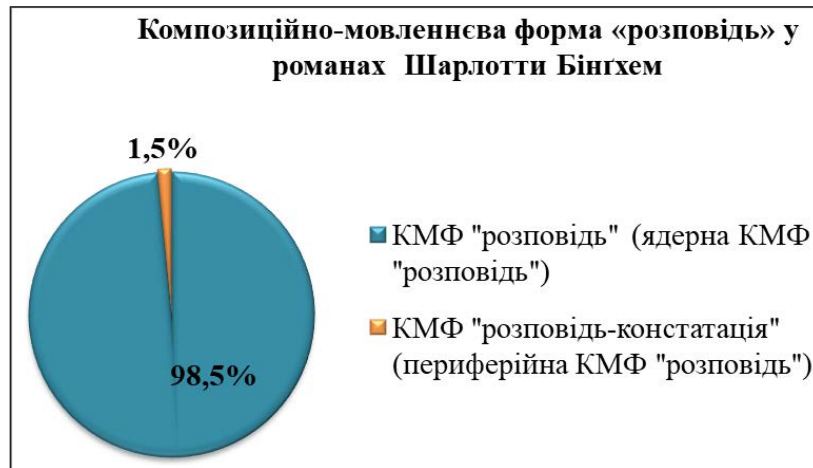

Рис. 1. Співвідношення ядерної та периферійної КМФ «розповідь» у романах Шарлотти Бінгхем (загальна кількість текстових фрагментів-репрезентантів – 3962 одиниці, 100%)

Розповідь (98,5%) – це ядерна КМФ, що відображає логічну послідовність низки подій або логічний послідовний перехід з одного стану в інший у такий спосіб, що зображувані дії, події являють етапи, стадії в розвитку сюжету [8, с. 288]. У романах Шарлотти Бінгхем ядерна КМФ «розповідь» використовується для творення сюжетної лінії й відображення динамічного перебігу подій. Крім того, характер предметно-сміслового зв'язку розповіді може співвідноситися не лише з подією, але й переживанням, станом, настроєм. Наприклад: *That particular morning had passed so pleasantly for Mary that she took the rest of the day off to potter in the conservatory and to tidy up her workroom. She even made a pie, something that she normally never had time for, but the following morning reality struck as she waved John off in the perfectly polished Vauxhall, while all the while crossing mental fingers that his car would not conk out before he arrived at Maydown* [16, с. 152–153].

Наведений приклад ілюструє, що центральне місце у змісті розповідних текстових фрагментів займає порядок перебігу дії, а кожне речення чи його частина виражає певну стадію її розвитку, руху сюжету. Велику роль у межах КМФ «розповідь» відіграє часова співвіднесеність присудків, що може проявлятися як часова однотипність (*took, made, had, struck, waved off, arrived*) чи різнотипність (*had passed, would not conk out*). Основне смислове навантаження виконують дієслова, які використовуються на позначення найбільш важливих дій, що змінюються. При цьому вони можуть набувати різних формальних характеристик: використовуватися у певній часовій (*took, made, had, struck, waved off, arrived, had passed, would not conk out*), інфінітивній (*to potter, to tidy up*) формі, виражатися стійкими дієслівними виразами (*crossing mental fingers*), сполученнями дієслів із залежними словами (*waved John off*) тощо. Прагматичний ефект стійких дієслівних виразів може зумисно підсилюватися через розширення їхнього компонентного складу: *to cross one's fingers* → *to cross one's mental fingers*, зосереджуючи увагу читача на внутрішніх переживаннях персонажа. Акцентуація перебігу подій здійснюється за допомогою обставин часу (*before, now*).

Конструктивними, на нашу думку, є твердження Н.С. Валгіної, С.Х. Головкиної, Ф.К. Штанцеля, які зазначають, що розповідним фрагментам тексту притаманна рематична динамічна (акціональна) домінанта [3, с. 52; 4, с. 82; цит. за: 1], що засвідчується репрезентантами КМФ «розповідь» романів Шарлотти Бінгхем. Наприклад: *Boska dropped his half-smoked cigarette into the fire bucket, looked round the assembled company to make sure he had made his point, and then turned and swept out of the viewing room. When he had gone, Charles Keyes took a small pair of scissors from his top pocket and slowly began to trim his immaculate fingernails* [14, с. 12].

Наведений приклад засвідчує, що дієслівною ознакою розповіді є динамічність, повнозначність дієслівної форми. Рематична динамічна домінанта виражається дієсловами, кожне з яких вводить нову інформацію у корпус розповіді й використовується на позначення фізичних дій (*dropped, looked round, took, began to trim*), руху (*turned, had gone, swept out*) і т. п., стійкими дієслівними виразами (*to make sure*) тощо.

Характерною ознакою творчості Шарлотти Бінгхем є контамінація розповідних фрагментів елементами інших КМФ: *Aurelia climbed into the passenger seat, and Clive shot off down the drive in his usual hurried way. Jessica*

watched the car for a minute. Clive was tall, handsome, blond, blue-eyed and unmarried (КМФ «опис»). *With any luck Aurelia would notice him instead of having eyes only for Guy, although she somehow doubted it* [15, с. 169].

Дієслівною ознакою КМФ «розповідь» у романах Шарлотти Бінгхем є переважання часових форм минулого. Випадки використання авторкою дієслів у формі теперішнього часу у цій КМФ поодинокі, а їхня функція полягає у фіксації поточного часового відрізка. Наприклад: *It might be hard to believe but now as he stands at the open windows in his hired English country house staring out across the quiet parkland he really has forgotten entirely how he fell in love with her then, how he looked into the secrets that were and still are in her dark eyes and how his heart stopped when he first heard her voice. Even though he knows her first name, even that doesn't ring any bells, certainly not the bell that will bring him to her, not yet but that's because it isn't yet meant* [11, с. 84].

Розповідь-констатація (1,5%) – це периферійна КМФ, котра реалізується реченнями, що містять констатації, твердження, факти, тобто мають результативний характер. Логічна часова послідовність подій у цій КМФ нівелюється, набуваючи додаткового відтінку перелічуваності. Перелічуваність «пригнічує» вихідний тип послідовного часового зв'язку, стаючи ніби домінантою. Структурні елементи цієї КМФ не виражають послідовного часового зв'язку (хоча її можна проаналізувати в аспекті часових відношень «до» та «після»), а маніфестують співположення подій-фактів. Динаміка, властива КМФ «розповідь», у розповіді-констатації ослаблюється на користь статичності через те, що речення-складові виражають завершеність думки й відсутності її розвитку, тому ця периферійна КМФ маніфестує найбільшу наближеність до опису. Звідси розповідь-констатацію кваліфікують як синтез двох типів внутрішньотекстового зв'язку: «просторового співположення» та «часової послідовності», що екстраполюється на синтаксис у вигляді синтезу паралельного та ланцюжкового зв'язку між реченнями [2, с. 78–80].

У романах Шарлотти Бінгхем функціонування цієї КМФ зумовлено необхідністю стислої передачі інформації та констатації подій-фактів, тому розповідь-констатація набуває форми короткого інформаційного повідомлення, використовується для переконливого відображення газетно-публіцистичного підстилю, зокрема жанру «стаття». Наприклад:

New Love for Old?

Lady Florazel Compton, voted the débutante of the year during her Season, has remet a former love, one Thomas O'Brien, co-founder of Bodel O'Brien Inc., New York and London. Fingers are crossing for the ill-starred Duke's daughter, everyone hoping that Cupid will finally hold sway and she will be hacking it up the aisle very soon. 'I can't comment at the moment. Let's say it's all going really rather well, 'my source was coyly told by Lady Florazel. Let's hope so indeed. Lady Florazel has been a footloose filly for far too long [13, с. 401].

Наведений приклад розповіді-констатації ілюструє, що складовими елементами цієї КМФ є речення-констатації, котрі маніфестують структурну й інтонаційну окремість, проте об'єднані змістово, характеризуються підвищеним комунікативним навантаженням. Часовий зв'язок ослаблено, наближено до паралельного, тому речення характеризуються автосемантичністю та пов'язані одне з одним лише тематично. Організація речень не лінійна, а радіальна: від першого речення відходять п'ять логічних радіусів.

Зв'язок між реченнями-складовими розповіді-констатації у романах Шарлотти Бінгхем може реалізуватися через використання присудків у формі теперішнього часу, а сама КМФ використовується для реалістичного відтворення офіційно-ділового стилю, жанру «діловий лист». Наприклад: *Dear Miss Lancaster,*

On Mr Cosgrove's instructions, I am sending you a copy of The Light in His Head translated from the French by Timiny Morel. Mr Cosgrove hopes that you will enjoy reading it and will get back to him as soon as possible to tell him what you think. It is proposed that you should consider the part of Francine [12, с. 117].

Крім того, розповідь-констатація також використовується авторкою для переконливого відображення розмовного стилю, жанру «неофіційний лист»: *Have spoken to the chaps at Bramsfield about you, you minx. Cheque attached. Best of British, but do make sure to get the hours in. At least two hundred and fifty hours logged will be necessary, so go to, dear godchild . . . Your wicked godfather, Gervaise* [15, с. 110].

Висновки. У романах Шарлотти Бінгхем КМФ «розповідь» виконує основне сюжетне навантаження, тому її визначальною ознакою є рематична динамічна домінанта, виражена дієсловами, що вводять нову інформацію у корпус розповідних фрагментів досліджуваних художніх текстів. При цьому дієслівною ознакою зазначеної КМФ у романах Шарлотти Бінгхем є превалювання часових форм минулого щодо теперішнього. Ядерна КМФ «розповідь» у досліджуваних творах авторки відображає динамічний перебіг подій, фіксує етапи розвитку сюжету, а периферійна, набуваючи форми короткого інформаційного повідомлення, використовується для реалістичного відображення жанрів «діловий лист», «стаття», «неофіційний лист».

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні ядерної і периферійної КМФ «розповідь» текстів інших англійських авторів у межах жанру роману, а також інших жанрів художньої прози не тільки англійських авторів, але й письменників усього германського ареалу.

Література:

1. Блох М.Я., Сергеева Ю.М. Внутренняя речь в структуре художественного текста : монография. Москва : Издательство «Прометей», 2011. 180 с. URL: <http://iknigi.net/avtor-mark-bloh/94089-vnutrennyaya-rech-v-strukture-hudozhestvennogo-teksta-mark-bloh/read/page-7.html> (дата звернення: 03.03.2018).
2. Брандес М.П. Стилистика текста. Теоретический курс. Москва : Прогресс-Традиция; ИНФРА-М., 2004. 416 с.
3. Валгина Н.С. Теория текста. Москва : Логос, 2003. 173 с.
4. Головкина С.Х., Смольников С.Н. Лингвистический анализ текста. Вологда : Издательский центр ВИРО, 2006. 124 с.

5. Зайцева Е.И., Макарова М.Г. Разновидности художественной речи в произведениях английских писателей. *Вестн. ВолГУ. Сер. 9, Исследования молодых ученых*. 2008. № 7. С. 29–36.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. 2-е изд., перераб. Москва : Просвещение, 1988. 192 с.
7. Степанов С.П. Организация повествования в художественном тексте (языковой аспект). Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов, 2002. 188 с.
8. Стилистический энциклопедический словарь русского языка. / Под ред. М.Н. Кожинной; члены редколлегии: Е.А. Баженова, М.П. Котюрова, А.П. Сковородников. 2-е изд., стереотип. Москва : Флинта : Наука, 2011. 696 с.
9. Тамарченко Н.Д. Теоретическая поэтика: понятия и определения. Москва : РГГУ, 2001. 286 с.
10. Чудаков А.П. Повествование. Краткая литературная энциклопедия: В 9 т. Москва : Сов. энцикл., 1962–1978. Т. 5. С. 813.
11. Bingham C. *Change of Heart*. London : Bantam Books, 1994. 469 p.
12. Bingham C. *Distant Music*. London : Bantam Books, 2002. 576 p.
13. Bingham C. *Magic Hour*. London : Bantam Books, 2005. 416 p.
14. Bingham C. *Stardust*. London : Bantam Books, 1993. 576 p.
15. Bingham C. *The Daisy Club*. London : Bantam Books, 2009. 480 p.
16. Bingham C. *The White Marriage*. London : Bantam Books, 2007. 480 p.

References:

1. Blokh M.Ya., Serheeva Yu.M. (2011). *Vnutrenniaia rech v strukture khudozhestvennogo teksta : monografiia* [Inner speech in the structure of artistic text]. Moskva : Izdatelstvo «Prometei». 180. URL: <http://iknigi.net/avtoramarkabloh/94089avnutrennyayaarechavastrukturekhudozhestvennogoatekstaamarkabloh/read/pagea7.html> (data zvernennia: 03.03.2018).
2. Brandes M.P. (2004). *Stilistika teksta. Teoreticheskii kurs* [Stylistics of the text. Theoretical course]. Moskva : Prohress-Tradytsiia; YNFRA-M. 416 [in Russian].
3. Valhyna N.S. (2003). *Teoriia teksta* [Theory of the text]. Moskva : Lohos. 173 [in Russian].
4. Holovkina S.Kh., Smolnikov S.N. (2006). *Linhvisticheskii analiz teksta* [Linguistic analysis of the text]. Volohda : Izdatelskii tsentr VIRO. 124 [in Russian].
5. Zaitseva E. I., Makarova M.H. (2008). *Raznovidnosti khudozhestvennoi rechi v proyzvedeniiakh anhliiskykh pisatelei* [Variations of artistic speech in the works by English writers]. *Vestn. VolHU. Ser. 9, Issledovaniia molodykh uchenykh*. № 7. 29–36 [in Russian].
6. Kukhareno V.A. (1988). *Interpretatsiia teksta* [Interpretation of the text]. 2-e izd., pererab. Moskva : Prosveshchenie. 192 [in Russian].
7. Stepanov S.P. (2002). *Orhanyzatsiia povestvovaniia v khudozhestvennom tekste (yazykovoii aspekt)* [Organization of the narration in the artistic text]. Sankt-Peterburh : Izd-vo Sankt-Peterburhskogo gosudarstvennogo universiteta ekonomiki i finansov. 188 [in Russian].
8. *Stilisticheskii entsiklopedicheskii slovar russkogo yazyka* [Stylistic encyclopediac dictionary of Russian language] / Pod red. M.N. Kozhynoi; chleny redkollonii: E.A. Bazhenova, M.P. Kotiurova, A.P. Skovorodnykov (2011). 2-e izd., stereotip. Moskva : Flinta : Nauka. 696 [in Russian].
9. Tamarchenko N.D. (2001). *Teoreticheskaiia poetika: poniatiiia i opredeleniia* [Theoretical poetics: notions and definitions]. Moskva : RHHU. 286 [in Russian].
10. Chudakov A.P. (1978). *Povestvovanie. Kratkaiia literaturnaia entsiklopediia* [Narration. Brief literary encyclopedia]: V 9 t. Moskva : Sov. entsykl., 1962–T. 5. 813 [in Russian].
11. Bingham C. (1994). *Change of Heart*. London : Bantam Books. 469.
12. Bingham C. (2002). *Distant Music*. London : Bantam Books. 576.
13. Bingham C. (2005). *Magic Hour*. London : Bantam Books. 416.
14. Bingham C. (1993). *Stardust*. London : Bantam Books. 576.
15. Bingham C. (2009). *The Daisy Club*. London : Bantam Books. 480.
16. Bingham C. (2007). *The White Marriage*. London : Bantam Books. 480.

Анотація

Ю. ГАЙДЕНКО. КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВА ФОРМА «РОЗПОВІДЬ» ТА ЇЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ У РОМАНАХ ШАРЛОТТИ БІНГХЕМ

У статті розглядається композиційно-мовленнєва форма «розповідь». Охарактеризовано формальні маркери композиційно-мовленнєвої форми «розповідь» у романах Шарлотти Бінгхем. Виділено ядерний (первинний) та периферійний (вторинний) різновиди зазначеної композиційно-мовленнєвої форми. Описано фрагменти-репрезентанти ядерної та периферійної композиційно-мовленнєвої форми розповіді у романах Шарлотти Бінгхем. Встановлено, що найбільш поширеною у досліджуваних творах Шарлотти Бінгхем є ядерна композиційно-мовленнєва форма «розповідь» (98,5%), котра значно превалує щодо периферійної (1,5%).

Ключові слова: композиційно-мовленнєва форма, розповідь, художній текст, роман.

Summary

**I. GAIDENKO. COMPOSITIONAL SPEECH FORM “NARRATION”
AND ITS REPRESENTATION IN THE NOVELS BY CHARLOTTE BINGHAM**

The aim of the article is to study compositional speech form “narration” as the category of literary stylistics, outline its types and formal markers, as well as describe the text fragments that represent compositional speech form “narration” in the novels by Charlotte Bingham.

The term “compositional speech form” has been defined in the article as a specific communication model that within the text correlates with certain intellectual and communicative categories.

It has been ascertained in the article that narration is the compositional speech form which carries the main plot load within the text.

It has been revealed in the article that the researched compositional speech form is classified into nuclear (primary) and peripheral (secondary). The former is represented by narration, while the latter by informative narration.

The term “narration” has been defined in the article as the nuclear compositional speech form which is aimed at the depiction of a sequence of events or logical transition from one state to another; actions and events depicted in the narration replace each other sequentially, thereby representing stages of the plot unraveling.

The term “informative narration” has been defined in the article as the peripheral compositional speech form which is actualized by the sentences that include statements or facts, i. e. are resultative in nature. In informative narration the logical time sequence of events, which is characteristic of narration and represented by the chain (temporal) bond between its sentences or sentence parts, is nihilated gaining additional nuance of enumeration. Thus, unlike narration, informative narration represents a certain synthesis of the chain (temporal) and parallel (spatial) bond between sentences or sentence parts that constitute this compositional speech form.

The text fragments of the novels by Charlotte Bingham that represent compositional speech forms “narration” and “informative narration” have been described in the article. Their quantitative correlation in the novels by Charlotte Bingham has been revealed.

It has been researched that nuclear compositional speech form “narration” is prevalent in the novels by Charlotte Bingham (98,5%), while peripheral compositional speech form “informative narration” is less frequent (1,5%).

Key words: compositional speech form, narration, literary text, novel.